



Judikatūras krājums

ĢENERĀLADVOKĀTA DŽERARDA HOGANA [GERARD HOGAN]
SECINĀJUMI,
sniegti 2020. gada 10. septembrī¹

Lieta C-336/19

***Centraal Israëlitisch Consistorie van België u.c.,
Unie Moskeeën Antwerpen VZW,
Islamitisch Offerfeest Antwerpen VZW,
JG,
KH,
Executief van de Moslims van België u.c.,
Coördinatie Comité van Joodse Organisaties van België, Section belge du Congrès juif mondial et
Congrès juif européen VZW u.c.,
piedaloties
LI,
Vlaamse Regering,
Waalse regering,
Kosher Poultry BVBA u.c.,
Global Action in the Interest of Animals VZW (GAIA)***

(*Grondwettelijk Hof* (Konstitucionālā tiesa, Beļģija) lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu)

Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu – Regula (EK) Nr. 1099/2009 – Dzīvnieku aizsardzība nonāvēšanas laikā – 4. panta 1. punkts – Prasība, ka dzīvniekus nonāvē tikai pēc apdullināšanas – Atkāpe – 4. panta 4. punkts – Īpašas kaušanas metodes, ko nosaka reliģiski rituāli – 26. pants – Stingrāki valstu noteikumi – Nokaušanas bez iepriekšējas apdullināšanas aizlieguma ieviešana dalībvalstī – Kaušana pēc īpašām metodēm, ko nosaka reliģiski rituāli – Apdullināšanas vai pēc kakla pārgriešanas veiktas apdullināšanas izraisīta atgriezeniska apdullināšana, kas neizraisa dzīvnieka nāvi – Reliģijas brīvība – Hartas 10. panta 1. punkts

I. Ievads

1. Šis lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu izriet no piecām apvienotām prasībām, kuru mērķis ir *decreet van het Vlaamse Gewest van 7 juli 2017 houdende wijziging van de wet van 14 augustus 1986 betreffende de bescherming en het welzijn der dieren, wat de toegelaten methodes voor het slachten van dieren betreft* (Flandrijas reģiona 2017. gada 7. jūlija Dekrēts, ar ko groza 1986. gada 14. augusta Likumu par dzīvnieku aizsardzību un labturību attiecībā uz atļautajām metodēm dzīvnieku kaušanā) (turpmāk tekstā – “apstrīdētais dekrēts”) pilnīga vai daļēja atcelšana un kuras tika iesniegtas *Grondwettelijk Hof* (Konstitucionālā tiesa, Beļģija) 2018. gada 16. janvārī. Šis likums būtībā aizliedz dzīvnieku kaušanu, izmantojot tradicionālos jūdaisma un islāma ticības rituālus, un tajā ir pieprasīts,

¹ Oriģinālvaloda – angļu.

lai šādi dzīvnieki pirms kaušanas tiktu apdullināti, lai mazinātu to ciešanas. Tiesai galvenais jautājums ir par to, vai šāds tiešs aizliegums nonāvēt bez apdullināšanas ir pieļaujams saskaņā ar Savienības tiesībām, ņemot vērā arī reliģiskās brīvības un brīvības garantijas, kas ietvertas Eiropas Savienības Pamattiesību hartā (turpmāk tekstā – “Harta”).

2. Prasības iesniedza *Centraal Israëlitisch Consistorie van België* (Beļģijas Centrālā Izraēlas konsistorija) u.c., *Unie Moskeeën Antwerpen VZW*, *Islamitisch Offerfeest Antwerpen VZW*, JG, KH, *Executief van de Moslims van België*, *Coördinatie Comité van Joodse Organisaties van België* un VZW u.c. (turpmāk tekstā – “prasītāji”). Turklāt tiesvedībā iestājās vairākas citas personas, proti, LL, *Vlaamse regering* (Flandrijas valdība), *Waalse regering* (Valonijas valdība), *Kosher Poultry BVBA* u.c., kā arī *Global Action in the Interest of Animals VZW*.

3. Attiecīgie apstrīdētā dekrēta noteikumi paredz, ka mugurkaulniekus² drīkst nonāvēt tikai pēc iepriekšējas apdullināšanas. Ja tomēr dzīvnieki tiek nokauti pēc īpašām metodēm, ko nosaka reliģiski rituāli, apdullināšanai ir jābūt atgriezeniskai un tā nedrīkst izraisīt dzīvnieka nāvi. Atkāpjoties no pienākuma veikt iepriekšēju atgriezenisku dzīvnieku apdullināšanu, liellopu apdullināšana ar īpašām metodēm, ko nosaka reliģiski rituāli, šobrīd var notikt tūlīt pēc dzīvnieka kakla pārgriešanas (apdullināšana pēc kakla pārgriešanas).

4. Tādējādi ar apstrīdēto dekrētu no 2019. gada 1. janvāra tika atcelta atkāpe attiecībā uz prasību par dzīvnieku iepriekšēju apdullināšanu, kas pirms tam bija spēkā valsts tiesību aktos par kaušanu, ko nosaka reliģiski rituāli³. Tieši no tā prasītāji izdara izņēmumu, proti, viņi apgalvo, ka šīs atkāpes atcelšana tiešā veidā kompromitē viņu reliģiskās prakses un uzskatu pamatiezīmi.

5. Šis lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu, kas Tiesas kancelejā tika iesniegts 2019. gada 18. aprīlī, būtībā attiecas uz Padomes Regulas (EK) Nr. 1099/2009⁴ 4. panta 4. punkta un 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunkta interpretāciju un pēdējā no minētajiem noteikumiem spēkā esamību, ņemot vērā Hartas 10. panta 1. punktu.

6. Šajā ziņā ir jānorāda, ka Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 1. punktā viennozīmīgi ir paredzēts, ka Savienībā “dzīvniekus nonāvē tikai pēc tam, kad tie ir apdullināti”. Šīs regulas 4. panta 4. punktā kā atkāpe⁵ ir norādīts – ja dzīvniekus pakļauj īpašām kaušanas metodēm, ko nosaka tādi reliģiski rituāli “1. punkta prasības nav spēkā ar noteikumu, ka kaušana notiek kautuvē”. Tomēr Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunktā ir noteikts, ka dalībvalstis var pieņemt noteikumus, kuru mērķis ir nodrošināt plašāku dzīvnieku aizsardzību nonāvēšanas laikā nekā tā, kas ietverta šajā regulā attiecībā uz tostarp dzīvnieku kaušanu saskaņā ar tās 4. panta 4. punktu.

7. Daži prasītāji iesniedzējtiesā ir iebilduši, ka dalībvalstis nevar atsaukties uz Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunktu, lai atceltu vai atņemtu jēgu kaušanas izņēmumam, ko paredz reliģiski rituāli, kas ietverts šīs regulas 4. panta 4. punktā. Turpretī Flandrijas un Valonijas valdības šajā tiesā apgalvoja, ka Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunkts dalībvalstīm piešķir īpašas pilnvaras atkāpties no šīs regulas 4. panta 4. punkta noteikumiem.

2 Attiecīgo valsts noteikumu piemērošanas joma ir ierobežota ar mugurkaulniekiem, nevis dzīvniekiem kopumā. Tādējādi tiesvedības apjoms Tiesā ir ierobežots.

3 Iesniedzējtiesa arī norādīja, ka ar 2017. gada 18. maija dekrētu, “ar ko groza 1986. gada 14. augusta Likuma par dzīvnieku aizsardzību un labturību 3., 15. un 16. pantu un iekļauj 45.ter pantu” Valonijas reģions pieņēma noteikumus, kuru saturs ir ļoti līdzīgs Flandrijas reģiona dekrētam. Turklāt no Tiesai iesniegtajiem lietas materiāliem izriet, ka, lai aizsargātu dzīvnieku labturību, vairākas dalībvalstis ir ieviesušas līdzīgus aizliegumus dzīvnieku nonāvēšanai bez apdullināšanas.

4 Regula (2009. gada 24. septembris) par dzīvnieku aizsardzību nonāvēšanas laikā (OV 2009, L 303, 1. lpp.).

5 Skat. Regulas Nr. 1099/2009 18. apsvērumu un spriedumus, 2018. gada 29. maijs, *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen* u.c. (C-426/16, EU:C:2018:335, 53. un 55. –57. punkts), un 2019. gada 26. februāris, *Oeuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs* (C-497/17, EU:C:2019:137, 48. punkts).

8. Tādējādi iesniedzējtiesa būtībā vēlas noskaidrot, vai Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punktā – kura mērķis ir nodrošināt reliģijas brīvību saskaņā ar Hartas 10. panta 1. punktu⁶ – un Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta pirmā daļas c) apakšpunktā ir atļauts valsts pasākums, ar kuru tiek aizliegts nonāvēt mugurkaulniekus bez iepriekšējas apdullināšanas un tiek noteikta prasība pirms kaušanas veikt dzīvnieku atgriezenisku apdullināšanu, kas neizraisa sāpīgu, vai veikt apdullināšanu pēc kakla pārgriešanas saistībā ar īpašām kaušanas metodēm, ko nosaka reliģiski rituāli.

9. Šis lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu sniedz Tiesai unikālu iespēju pārskatīt un izvērst savu judikatūru par Regulu Nr. 1099/2009 un saskaņot mērķi aizsargāt dzīvnieku labturību un Hartas 10. panta 1. punktā paredzētās individa tiesības ievērot uztura noteikumus, ko nosaka viņa reliģija.

10. Šajā ziņā Tiesai nesen bija izdevība pārbaudīt dažu Regulas Nr. 1099/2009 noteikumu spēkā esamību un sniegt to interpretāciju 2018. gada 29. maija spriedumā *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen* u.c. (C-426/16, EU:C:2018:335) un 2019. gada 26. februāra spriedumā *Oeuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs* (C-497/17, EU:C:2019:137) saistībā ar dzīvnieku kaušanu bez iepriekšējas apdullināšanas, ja kaušanas metodi nosaka reliģiski rituāli.

11. Šajās lietās īpaša uzmanība bija pievērsta Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punktā paredzētās atkāpes no šīs regulas 4. panta 1. punktā noteiktā aizlieguma interpretācijai un spēkā esamībai.

12. Tiesa 2018. gada 29. maija spriedumā *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen* u.c. (C-426/16, EU:C:2018:335) pārbaudīja un galu galā apstiprināja Regulas 1099/2009 4. panta 4. punktā noteiktās prasības pamatotību, ka rituāla kaušana jāveic apstiprinātās lopkautuvēs. 2019. gada 26. februāra spriedumā *Oeuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs* (C-497/17, EU:C:2019:137) Tiesa atzina, ka Savienības bioloģiskās lauksaimniecības logotipu nevar izmantot produktiem, kas iegūti no dzīvniekiem, kuri nokauti saskaņā ar reliģiskiem rituāliem, vispirms tos neapdullinot, lai gan šāda kaušana bija atļauta saskaņā ar Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punktu. Šī nolēmuma rezultātā Savienības bioloģiskās lauksaimniecības logotipu nedrīkst izmantot, ja produkts nav iegūts, ievērojot visaugstākos standartus, jo īpaši dzīvnieku labturības jomā.

13. Šī prejudiciālā jautājuma uzmanības centrā ir nedaudz atšķirīgs jautājums, jo tas pirmo reizi ir vērsts uz Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunkta interpretāciju un spēkā esamību; šajā apakšpunktā dalībvalstīm skaidri ir piešķirtas pilnvaras pieņemt noteikumus, kuru mērķis ir nodrošināt plašāku dzīvnieku aizsardzību nonāvēšanas laikā nekā tā, kas ietverta šīs regulas 4. panta 4. punktā.

14. Lemjot par šo lietu, Tiesai ir jāizskata delikātais jautājums par to, vai dalībvalsts, ņemot vērā īpašo valsts jūtīgumu attiecībā uz dzīvnieku labturību, var pieņemt pasākumus, kuru mērķis ir nodrošināt lielāku aizsardzību dzīvniekiem nonāvēšanas laikā nekā tā, kas noteikta Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punktā, un kuri, iespējams, ietekmē reliģijas brīvību, kas paredzēta Hartas 10. panta 1. punktā un, ja var, tad kādā apmērā. It īpaši Tiesai var nākties izskatīt jautājumu par to, vai iespēja saskaņā ar Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 4. punktu importēt produktus, kas iegūti no dzīvniekiem, kuri nokauti, izmantojot īpašas kaušanas metodes, ko nosaka reliģiski rituāli, ir pietiekama, lai nodrošinātu tiesību uz reliģijas brīvību ievērošanu.

15. Tomēr pirms šo jautājumu izvērtēšanas vispirms ir jānosaka atbilstošās tiesību un Līguma normas.

6 Skat. Regulas Nr. 1099/2009 18. apsvērumu.

II. Tiesiskais regulējums

A. Savienības tiesības

1. Harta un LESD

16. Hartas 10. pantā “Domu, pārliecības un ticības brīvība” ir noteikts:

“1. Ikvienam ir tiesības uz domu, pārliecības un ticības brīvību. Šīs tiesības ietver brīvību mainīt ticību vai pārliecību un brīvību individuāli vai kolektīvi un publiski vai privāti paust ticību vai pārliecību lūgšanās, mācībās, ieražās un ceremonijās.

[..]”

17. Hartas 21. pantā “Diskriminācijas aizliegums” ir paredzēts:

“1. Aizliegta jebkāda veida diskriminācija, tostarp diskriminācija dzimuma, rases, ādas krāsas, etniskās vai sociālās izcelsmes, ģenētisko īpatnību, valodas, reliģijas vai pārliecības, politisko vai jebkuru citu uzskatu dēļ, diskriminācija saistībā ar piederību pie nacionālās minoritātes, diskriminācija īpašuma, izcelsmes, invaliditātes, vecuma vai dzimumorientācijas dēļ.

[..]”

18. Hartas 22. pantā “Kultūru, reliģiju un valodu daudzveidība” ir noteikts:

“Savienība respektē kultūru, reliģiju un valodu daudzveidību.”

19. Hartas 52. pantā “Tiesību un principu piemērošana un interpretēšana” ir noteikts:

“1. Visiem šajā Hartā atzīto tiesību un brīvību izmantošanas ierobežojumiem ir jābūt noteiktiem tiesību aktos, un tajos jārespektē šo tiesību un brīvību būtība. Ievērojot proporcionalitātes principu, ierobežojumus drīkst uzlikt tikai tad, ja tie ir nepieciešami un patiešām atbilst vispārējas nozīmes mērķiem, ko atzinusi Savienība, vai vajadzībai aizsargāt citu personu tiesības un brīvības.

[..]

3. Ciktāl Hartā ir ietvertas tiesības, kuras atbilst Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā garantētajām tiesībām, šo tiesību nozīme un apjoms ir tāds pats kā minētajā Konvencijā noteiktajām tiesībām. Šis noteikums neliedz Savienības tiesībās paredzēt plašāku aizsardzību.

[..]”

20. LESD 13. pantā (bijušais EK līguma Protokols Nr. 33 par dzīvnieku aizsardzību un labturību (1997. gads)) ir noteikts:

“Nosakot un īstenojot Kopienas lauksaimniecības, zivsaimniecības, transporta, iekšējā tirgus un pētniecības un tehnoloģiju attīstības un Kosmosa izpētes politiku, Kopiena un dalībvalstis velta pienācīgu uzmanību dzīvnieku kā jutīgu būtnu labturības prasībām, vienlaikus ievērojot dalībvalstu normatīvos vai administratīvos aktus un paražas, jo īpaši attiecībā uz reliģiskiem rituāliem, kultūras tradīcijām un reģionālās kultūras mantojumu.”

2. Regula Nr. 1099/2009

21. Regulas Nr. 1099/2009 2., 4., 18., 20., 43., 57., 58. un 61. apsvērumā ir noteikts:

“(2) Dzīvnieku nonāvēšana var izraisīt sāpes, stresu, bailes vai cita veida ciešanas dzīvniekiem pat vislabākajos iespējamajos tehniskajos apstākļos. Zināmas darbības saistībā ar nonāvēšanu var radīt ļoti lielu stresu, un jebkurai apdullināšanas teknikai ir savi trūkumi. Uzņēmējiem vai jebkurai personai, kas saistīta ar dzīvnieku nonāvēšanu, būtu jāīsteno nepieciešamie pasākumi, lai kaušanas vai nonāvēšanas procesa laikā atbrīvotu no sāpēm un mazinātu dzīvnieku stresu un ciešanas, piemērojot labāko nozarē pastāvošo praksi un metodes, kuras atļautas ar šo regulu. Tādējādi gadījumos, kad uzņēmēji vai jebkura persona, kas saistīta ar dzīvnieku nonāvēšanu, pārkāpj kādu no šīs regulas prasībām vai pielieto atļautus līdzekļus, neapsverot to modernizāciju, un tišām vai nevērības dēļ izraisa dzīvniekiem sāpes, stresu vai ciešanas, būtu jāatzīst, ka no sāpēm, stresa vai ciešanām bija iespējams izvairīties.

[..]

(4) Dzīvnieku labturība ir Kopienas vērtība, kas nostiprināta Eiropas Kopienas dibināšanas līgumam pievienotajā Protokolā Nr. 33 par dzīvnieku aizsardzību un labturību (“protokols Nr. 33”). Dzīvnieku aizsardzība kaušanas vai nonāvēšanas laikā ir svarīgs sabiedrisks jautājums, kas skar patērētāju attieksmi pret lauksaimniecības produktiem. Turklāt, uzlabojot dzīvnieku aizsardzību kaušanas laikā, tiks veicināta augstāka gaļas kvalitāte un netiešā veidā pozitīvi ietekmēta darba drošība kautuvēs.

[..]

(18) Ar Direktīvu 93/119/EK ir atcelta nepieciešamība pēc apdullināšanas reliģiskas nokaušanas gadījumā, ja tā notiek kautuvē. Tā kā Kopienas noteikumi, kas piemērojami, veicot reliģisku nokaušanu, transponēti atkarībā no valstu apstākļiem, kā arī ņemot vērā to, ka valstu tiesību aktos ietverti aspekti, kas nav saistīti ar šīs regulas mērķiem, ir svarīgi, lai tiktu saglabāta iespēja atkāpties no prasības par dzīvnieku apdullināšanu pirms to nokaušanas, tādējādi atstājot zināmu rīcības brīvību katras dalībvalsts ziņā. Tādējādi šajā regulā ir respektēta reliģiskā brīvība un tiesības paust reliģiju vai ticību dievkalpojumu, sludināšanas, rituālu un ceremoniju laikā, kā paredzēts Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 10. pantā.

[..]

(20) Daudzas dzīvnieku nonāvēšanas metodes ir sāpīgas. Tāpēc dzīvnieku nonāvēšanas laikā vai pirms tās nepieciešama apdullināšana, jo tā izraisa bezsamaņu un nejutīgumu. Pārliecināšanās par bezsamaņas un nejutīguma iestāšanos ir sarežģīts uzdevums, un tas jāveic saskaņā ar zinātniski atzītu metodiku. Tomēr pārraudzība, izmantojot rādītājus, lai noteiktu procedūras efektivitāti, būtu jāveic reālos apstākļos.

[..]

(43) Kaušana bez apdullināšanas prasa precīzu kakla pārgriešanu ar asu nazi ciešanu mazināšanai. Turklāt dzīvniekiem, kas nav mehāniski savaldīti, pēc kakla pārgriešanas asiņošanas process palēninās, tādējādi nevajadzīgi paildzinot dzīvnieka ciešanas. Parasti tie ir liellopu, aitu un kazu sugu dzīvnieki, ko visbiežāk kauj, izmantojot šo procedūru. Tāpēc atgremotāji, kurus nonāvē bez apdullināšanas, būtu jāsavaldā atsevišķi, izmantojot mehāniskus līdzekļus.

[..]

(57) Eiropas iedzīvotāji sagaida, ka dzīvnieku kaušanas laikā tiek ievēroti minimālie labturības noteikumi. Konkrētās jomās attieksme pret dzīvniekiem atkarīga arī no valsts izpratnes, tādēļ dažās dalībvalstīs ir prasība saglabāt vai pieņemt plašāk attiecināmus labturības noteikumus nekā tie, par ko panākta vienošanās Kopienas līmenī. Tādēļ dzīvnieku interesēs un ar noteikumu, ka tas neietekmē iekšējā tirgus darbību, ir piemēroti dalībvalstīm piešķirt zināmu pielāgošanas iespēju, lai saglabātu vai dažās īpašās jomās pieņemtu plašākus valsts noteikumus.

Ir svarīgi nodrošināt, ka dalībvalsts šādus valsts noteikumus neizmanto tādā veidā, kas kaitē pareizai iekšējā tirgus darbībai.

[..]

(61) Ņemot vērā to, ka šīs regulas mērķi, proti, nodrošināt saskaņotu pieeju attiecībā uz dzīvnieku labturības standartiem, nevar pietiekami labi sasniegt atsevišķās dalībvalstīs, un to, ka šīs regulas mēroga un iedarbības dēļ šo mērķi var labāk sasniegt Kopienas līmenī, Kopiena var pieņemt pasākumus saskaņā ar Līguma 5. pantā noteikto subsidiaritātes principu. Saskaņā ar minētajā pantā noteikto proporcionalitātes principu, lai sasniegtu šo mērķi, nepieciešams un ir lietderīgi izstrādāt īpašus noteikumus attiecībā uz dzīvnieku nonāvēšanu, ko veic pārtikas, vilnas, ādu, kažokādu vai citu produktu ražošanas nolūkos, un attiecībā uz saistītām darbībām. Šajā regulā paredz vienīgi tos pasākumus, kas nepieciešami šā mērķa sasniegšanai.”

22. Regulas Nr. 1099/2009 1. pantā “Priekšmets un darbības joma” ir paredzēts:

“1. Šajā regulā paredzēti noteikumi to dzīvnieku nonāvēšanai, kurus audzē vai tur pārtikas, vilnas, ādas, kažokādu vai citu produktu ražošanai, kā arī dzīvnieku nonāvēšanai piespiedu kaušanas nolūkā un attiecībā uz saistītām darbībām.

[..]”

23. Šīs regulas 2. pantā “Definīcijas” ir paredzēts:

“[..]

b) “saistītas darbības” nozīmē, piemēram, apiešanos ar dzīvniekiem, izvietošanu, savaldīšanu, apdullināšanu un atasiņošanu, ko veic apstākļos un vietā, kur dzīvniekus nonāvē;

[..]

f) “apdullināšana” nozīmē jebkuru tiši radītu procesu, kas izraisa samaņas un jušanas zudumu bez sāpēm, ietverot jebkuru procesu, kas var izraisīt tūlītēju nāvi;

g) “religisks rituāls” nozīmē darbību virkni, kas saistīta ar dzīvnieku nokaušanu, kura paredzēta reliģijā;

[..]

j) “kaušana” nozīmē tādu dzīvnieku nonāvēšanu, kas paredzēti cilvēku patēriņam;

[..].”

24. Tāpat arī tās 3. panta 1. punktā ir noteikta vispārīga prasība, saskaņā ar kuru dzīvniekiem aiztaupa jebkuras sāpes, stresu vai ciešanas, no kurām nonāvēšanas laikā vai saistītas darbības veikšanas laikā iespējams izvairīties.

25. Regulas Nr. 1099/2009 4. pantā “Apdullināšanas paņēmieni” ir noteikts:

“1. Dzīvniekus nonāvē tikai pēc tam, kad tie ir apdullināti atbilstīgi I pielikumā izklāstītajiem paņēmieniem un specifiskām prasībām, kas saistītas ar šo paņēmienu piemērošanu. Samaņas un jutīguma zudumu saglabā līdz pat dzīvnieka nāvei.

Izmantojot I pielikumā minētos paņēmienus, kuru rezultātā neiestājas tūlītēja nāve (turpmāk “vienkārša apdullināšana”), pēc iespējas ātrāk pēc tiem īsteno procedūru, kas nodrošina nāvi, piemēram, iztecina asinis, pārgriež muguras smadzenes, izdara nāvējošu elektriskās strāvas triecienu vai ilgstoši pakļauj anoksijai.

[..]

4. Gadījumā, ja dzīvniekus pakļauj īpašām kaušanas metodēm, ko nosaka reliģiski rituāli, 1. punkta prasības nav spēkā ar noteikumu, ka kaušana notiek kautuvē.”

26. Regulas Nr. 1099/2009 26. pantā “Stingrāki valstu noteikumi” ir noteikts:

“1. Šī regula neattur dalībvalstis no jebkuru tādu valsts noteikumu saglabāšanas, kuru mērķis ir nodrošināt plašāku dzīvnieku aizsardzību nonāvēšanas laikā un kuri ir spēkā brīdī, kad stājas spēkā šī regula.

Pirms 2013. gada 1. janvāra dalībvalstis informē Komisiju par šādiem valsts noteikumiem. Komisija vērš uz tiem citu dalībvalstu uzmanību.

2. Dalībvalstis var pieņemt valsts noteikumus, ar ko nodrošina plašāku dzīvnieku aizsardzību nonāvēšanas laikā nekā ar šīs regulas noteikumiem, saistībā ar šādām jomām:

[..]

c) dzīvnieku kaušana un ar to saistītas darbības saskaņā ar 4. panta 4. punktu.

Dalībvalstis paziņo Komisijai par visiem šādiem valsts noteikumiem. Komisija vērš uz tiem citu dalībvalstu uzmanību.

[..]

4. Dalībvalstis neaizliedz vai nekavē laist apgrozībā savā teritorijā dzīvnieku izcelsmes produktus, kas iegūti no dzīvniekiem, kuri nonāvēti citās dalībvalstīs, pamatojoties uz to, ka attiecīgie dzīvnieki nav nonāvēti saskaņā ar tās valsts noteikumiem, kuru mērķis ir plašāka dzīvnieku aizsardzība nonāvēšanas laikā.”

B. Beļģijas tiesības

27. Apstrīdētā dekrēta 1. pantā ir paredzēts:

“Šis dekrēts reglamentē reģionālu jautājumu.”

28. Šī dekrēta 2. pantā ir noteikts:

“1986. gada 14. augusta Likuma par dzīvnieku aizsardzību un labturību, kurā grozījumi izdarīti ar 1995. gada 4. maija, 2004. gada 9. jūlija, 2007. gada 11. maija un 2012. gada 27. decembra likumiem, 3. pantu groza šādi:

1° 13. un 14. punktu aizstāj ar šādiem punktiem:

“13° nonāvēšana: jebkura apzināti piemērota procedūra, kuras rezultātā dzīvnieks mirst;

14° nokaušana: tādu dzīvnieku nonāvēšanu, kas paredzēti cilvēku patēriņam;”.

2° tiek pievienots 14.a punkts, kurā ir noteikts:

“(14.a) apdullināšana: jebkura procedūra, kas apzināti piemērota dzīvniekam un rada bezsamaņas un bezjūtības stāvokli bez sāpēm, ieskaitot jebkuru procesu, kas izraisa tūlītēju nāvi.”

29. Apstrīdētā dekrēta 3. pantā ir paredzēts:

“Šī likuma 15. pantu aizstāj ar šādu tekstu:

“15. pants. § 1. Mugurkaulnieku drīkst nonāvēt tikai pēc iepriekšējas apdullināšanas. To var nonāvēt tikai persona, kurai ir nepieciešamās zināšanas un prasmes, un ar vismazāk sāpīgu, ātru un vispiemērotāko metodi.

Atkāpjoties no 1. punkta, mugurkaulnieku var nonāvēt bez iepriekšējas apdullināšanas:

1° *force majeure* gadījumos;

2° medību vai makšķerēšanas gadījumā;

3° kaitēkļu apkarošanas ietvaros.

§ 2. Apdullināšanai ir jābūt atgriezeniskai un tā nedrīkst izraisīt dzīvnieka nāvi, ja tas tiek kauts pēc īpašas metodes, ko nosaka reliģiski rituāli.”

30. Apstrīdētā dekrēta 4. pantā ir noteikts:

“Tā paša likuma 16. pantu, kurā grozījumi izdarīti ar 1995. gada 4. maija likumu, 2001. gada 22. februāra Karaļa dekrētu un 2014. gada 7. februāra likumu, aizstāj šādi:

“16. pants. § 1. Flandrijas valdība paredz noteikumus attiecībā uz šādiem jautājumiem:

1° dzīvnieku apdullināšanas un nonāvēšanas metodes atkarībā no apstākļiem un dzīvnieku sugas;

2° kautuvju celtniecība, projektēšana un tehniskā aprīkošana;

3° par dzīvnieku labturību atbildīgās personas neatkarības garantēšana;

4° par dzīvnieku labturību atbildīgās personas, lopkautuvju personāla un personu, kas saistītas ar dzīvnieku nonāvēšanu, kompetenci, tostarp mācību un eksāmenu saturu un organizēšanu, kā arī ar to saistītu sertifikātu izsniegšanu, atsaukšanu un apturēšanu.

§ 2. Flandrijas valdība var apstiprināt uzņēmumus, kas nodrošina tādu dzīvnieku grupveida kaušanu, kuri paredzēti privātam patēriņam mājas apstākļos, un noteikt apstākļus tādu dzīvnieku kaušanai ārpus kautuves, kas paredzēti privātam patēriņam mājas apstākļos.””

31. Apstrīdētā dekrēta 5. pantā ir noteikts:

“Tajā pašā likumā, kurā jaunākie grozījumi izdarīti ar 2014. gada 7. februāra likumu, iekļauj 45. ter pantu, kurā ir paredzēts:

“45.ter. pants. Līdz datumam, kurā Flandrijas valdība nolems, ka šīm dzīvnieku sugām ir praktiski piemērojama atgriezeniska apdullināšana, atkāpjoties no 15. panta, liellopu, kas nokauti ar īpašām metodēm, ko nosaka reliģiski rituāli, apdullināšana var notikt tūlīt pēc kakla pārgriešanas.””

32. Apstrīdētā dekrēta 6. pantā ir noteikts, ka tas stājas spēkā 2019. gada 1. janvārī.

III. Pamatlietas fakti un lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu

33. Prasītāji pamatlietā *Grondwettelijk Hof* (Konstitucionālā tiesa) cēla vairākas prasības par apstrīdētā dekrēta atcelšanu.

34. Prasības atcelt tiesību aktu *Grondwettelijk Hof* (Konstitucionālā tiesa) pamatojumam prasītāji būtībā atsauca uz:

Pirmkārt, Regulas Nr. 1099/2009 pārkāpumu, skatot to kopsakarā ar vienlīdzības un nediskriminācijas principu, tāpēc, ka jūdaisma un islāma ticības piekritējiem tiek liegta Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punktā paredzētā garantija, saskaņā ar kuru rituāla kaušana nevar tikt pakļauta nosacījumam par iepriekšēju apdullināšanu, un tāpēc, ka apstrīdētais dekrēts nav ticis savlaicīgi darīts zināms Eiropas Komisijai, tādējādi pārkāpjot minētās regulas 26. panta 2. punktu;

Otrkārt, reliģijas brīvības pārkāpumu, jo jūdaisma un islāma ticības piekritējiem tiek padarīts par neiespējamu, no vienas puses, kaut dzīvniekus saskaņā ar to reliģijas noteikumiem un, no otras puses, iegādāties tādu dzīvnieku gaļu, kas tikuši kauti saskaņā ar šiem reliģiskajiem noteikumiem;

Treškārt, baznīcas un valsts nodalīšanas principa pārkāpumu, jo ar apstrīdētā dekrēta noteikumiem tiek noteikts, kā īstenojams reliģisks rituāls;

Ceturtkārt, tiesību uz darbu un brīvi izvēlēties profesiju, veikt uzņēmējdarbību un uz brīvu preču un pakalpojumu apriti pārkāpumu tāpēc, ka reliģiskajiem miesniekiem tiek padarīts par neiespējamu strādāt savā profesijā, tāpēc, ka tiek padarīts par neiespējamu miesniekiem un gaļas veikaliem piedāvāt saviem klientiem tādu dzīvnieku gaļu, attiecībā uz kuru tie varētu garantēt, ka tā ir dzīvnieku gaļa, kas tikuši kauti saskaņā ar reliģiskajiem noteikumiem, un tāpēc, ka konkurence starp kautuvēm Flāmu reģionā un Briseles Galvaspilsētas reģionā vai citā Eiropas Savienības dalībvalstī, kur ir atļauta dzīvnieku kaušana bez apdullināšanas, tiek traucēta;

Piektkārt, vienlīdzības un nediskriminācijas principa pārkāpumu tāpēc, ka:

attieksme pret jūdaisma un islāma ticības piekritējiem bez objektīva pamatojuma esot tāda pati kā pret personām, uz kurām neattiecas konkrēti noteikumi pārtikas jomā, kas noteikti reliģijā,

personām, kas nonāvē dzīvniekus medību vai amatierzvejas laikā, vai kaitēkļu apkarošanas laikā, un personām, kas nonāvē dzīvniekus saskaņā ar īpašām, reliģiskā rituālā paredzētām kaušanas metodēm, bez objektīva pamatojuma tiek piemērota atšķirīga attieksme, un

jūdaisma ticības piekritējiem, no vienas puses, un islāma ticības piekritējiem, no otras puses, tiekot piemērota vienāda attieksme bez saprātīga pamatojuma.

35. Turpretī Flandrijas un Valonijas valdības šajā tiesā apgalvoja, ka ar Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunktu dalībvalstīm tiek piešķirtas īpašas pilnvaras atkāpties no šīs regulas 4. panta 4. punkta noteikumiem⁷.

36. Iesniedzējtiesa norāda uz to, ka Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punktā paredzētais izņēmums no vispārējā pienākuma dzīvnieku apdullināt pirms kaušanas ir balstīts uz reliģijas brīvību Hartas 10. panta 1. punkta izpratnē.

37. Tomēr iesniedzējtiesa uzskata, ka dalībvalstis var atkāpties no iepriekš minētā izņēmuma. Proti, Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunktā dalībvalstīm ir ļauts saistībā ar dzīvnieku labturības uzlabošanu atkāpties no šīs regulas 4. panta 4. punktā paredzētā noteikuma. Šajā ziņā nav noteikti ierobežojumi, kas Savienības dalībvalstīm būtu jāievēro⁸.

38. Iesniedzējtiesa vērš uzmanību uz to, ka tādējādi rodas jautājums, vai Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunkts var tikt interpretēts tādējādi, ka Savienības dalībvalstis var pieņemt tādus valsts noteikumus kā apstrīdētā dekrēta noteikumi, un vai šie noteikumi šādā interpretācijā ir saderīgi ar Hartas 10. panta 1. punktā garantēto reliģijas brīvību.

39. Turklāt iesniedzējtiesa uzsver, ka Regulā Nr. 1099/2009 ir paredzēts tikai izņēmums ar nosacījumiem pienākumam iepriekš apdullināt dzīvniekus, lai tos nonāvētu saskaņā ar rituālās kaušanas metodēm, kamēr dzīvnieku nonāvēšana medību, amatierzvejas un kultūras vai sporta pasākumu laikā ir pilnībā atbrīvota no šī pienākuma saskaņā ar Regulas Nr. 1099/2009 1. panta 3. punkta a) apakšpunkta ii) punktu. Šajā ziņā iesniedzējtiesa vēlas noskaidrot, vai Regula Nr. 1099/2009 rada nepamatotu diskrimināciju, ļaujot dalībvalstīm ierobežot izņēmumu kaušanas gadījumā, ko paredz reliģiski rituāli, kaut arī dzīvnieku nonāvēšana bez apdullināšanas ir atļauta medībās, makšķerēšanā un sporta vai kultūras pasākumos.

40. Šādos apstākļos *Grondwettelijk Hof* (Konstitucionālā tiesa) nolēma apturēt tiesvedību un uzdot Tiesai šādus prejudiciālus jautājumus:

- “1) Vai [Regulas Nr. 1099/2009] 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunkts ir jāinterpretē tādējādi, ka dalībvalstīm, atkāpjoties no šīs regulas 4. panta 4. punktā noteiktā izņēmuma un ar mērķi uzlabot dzīvnieku labturību, ir ļauts pieņemt tādus noteikumus kā tie, kas ir paredzēti [apstrīdētajā dekrētā] un kas, no vienas puses, paredz aizliegumu kaut dzīvniekus bez apdullināšanas, un tas attiecas arī uz kaušanu, kura veikta reliģisku rituālu laikā, un, no otras puses, ievieš alternatīvu apdullināšanas metodi kaušanai, kas veikta reliģisku rituālu laikā tā, ka apdullināšanai ir jābūt atgriezeniskai un tā nedrīkst izraisīt dzīvnieka nāvi?
- 2) Ja atbilde uz pirmo prejudiciālo jautājumu ir apstiprinoša: vai ar iepriekš minētās regulas 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunktu gadījumā, ja tas tiek interpretēts tā, kā norādīts pirmajā prejudiciālajā jautājumā, ir pārkāpts [Hartas] 10. panta 1. punkts?
- 3) Ja atbilde uz pirmo prejudiciālo jautājumu ir apstiprinoša: vai ar iepriekš minētās regulas 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunktu, skatot to kopsakarā ar 4. panta 4. punktu, gadījumā, ja tas tiek interpretēts pirmā prejudiciālā jautājuma izpratnē, ir pārkāpts [Hartas] 20., 21. un 22. pants, jo gadījumā, ja dzīvniekus pakļauj īpašām kaušanas metodēm, ko nosaka reliģiski rituāli, attiecībā uz pienākumu dzīvnieku apdullināt ir paredzēts tikai uz nosacījumiem balstīts izņēmums (4. panta

⁷ Šo argumentu detalizētāku izklāstu, kā arī iesniedzējtiesā iesniegtos pārējo lietas dalībnieku argumentus skat. šajā lietā iesniegtajā lūgumā sniegt prejudiciālu nolēmumu.

⁸ Skat. lūguma sniegt prejudiciālu nolēmumu B.23.2. punktu un tā kopsavilkuma tulkojuma latviešu valodā 6. un 7. lpp.

4. punkts, skatot to kopsakarā ar 26. panta 2. punktu), kamēr attiecībā uz dzīvnieku nonāvēšanu medībās, amatierzvejā, kultūras vai sporta pasākumu laikā regulas apsvērumos minētu iemeslu dēļ ir paredzēti noteikumi, saskaņā ar kuriem šīs darbības neietilpst regulas piemērošanas jomā vai nav pakļautas pienākumam dzīvnieku apdullināt nonāvēšanas laikā (1. panta 1. punkta otrā daļa un 3. punkts)?”

IV. Tiesvedība Tiesā

41. Rakstiskus apsvērumus par *Grondwettelijk Hof* (Konstitucionālā tiesa) uzdotajiem jautājumiem iesniedza *Centraal Israëlitisch Consistorie van België* u.c., *Executief van de Moslims van België* u.c., *Coördinatie Comité van Joodse Organisaties van België*, *Section belge du Congrès juif mondial et Congrès juif européen VZW*, *LI*, *Vlaamse Regering*, *Waalse Regering*, *Global Action in the Interest of Animals VZW (GAIA)*, Dānijas, Somijas un Zviedrijas valdības, Eiropas Savienības Padome un Eiropas Komisija.

42. Tiesas sēdē 2020. gada 8. jūlijā *Centraal Israëlitisch Consistorie van België* u.c., *Unie Moskeeën Antwerpen VZW*, *Executief van de Moslims van België* u.c., *Coördinatie Comité van Joodse Organisaties van België*, *Section belge du Congrès juif mondial et Congrès juif européen VZW*, *LI*, *Vlaamse Regering*, *Waalse Regering*, *Global Action in the Interest of Animals VZW (GAIA)*, Dānijas un Somijas valdības, Padome un Komisija sniedza mutvārdu apsvērumus. Somijas valdības gadījumā tās pārstāvim bija atļauts iesniegt mutvārdu apsvērumus videokonferences veidā.

V. Vērtējums

43. Lūgumā sniegt prejudiciālu nolēmumu *Grondwettelijk Hof* (Konstitucionālā tiesa) uzdeva Tiesai trīs jautājumus. Pēc Tiesas pieprasījuma šajos secinājumos galvenā uzmanība tiks pievērsta pirmajam un otrajam jautājumam, ko iesniedzējtiesa izvirzījusi lūgumā sniegt prejudiciālu nolēmumu.

44. Ar pirmo jautājumu *Grondwettelijk Hof* (Konstitucionālā tiesa) vēlas izskaidrojumu attiecībā uz Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunktu. It īpaši iesniedzējtiesa cenšas noskaidrot Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunkta piemērošanas jomu un to, vai tas ļauj dalībvalstīm, atkāpjoties no šīs regulas 4. panta 4. punkta un lai veicinātu dzīvnieku labturību, pieņemt tādus noteikumus, kādi ietverti apstrīdētajā dekrētā. Atkarībā no interpretācijas, kas sniegta attiecībā uz Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunktu, *Grondwettelijk Hof* (Konstitucionālā tiesa) ar otro jautājumu cenšas noskaidrot, vai šī Savienības tiesību norma pārkāpj Hartas 10. panta 1. punktu.

45. Ņemot vērā pirmo divu jautājumu ciešo saistību, uzskatu, ka uz tiem ērtāk ir atbildēt kopā.

A. Ievada piezīmes

46. No lūguma sniegt prejudiciālu nolēmumu izriet, ka apstrīdētais dekrēts tika paziņots Komisijai 2017. gada 29. novembrī⁹ saskaņā ar Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta otro daļu. Tiesas procesuālajos rakstos tika apgalvots, ka attiecīgais paziņojums bija novēlots¹⁰ un tādējādi apstrīdētais dekrēts nav spēkā. Šajā ziņā vēlētos norādīt, ka *Grondwettelijk Hof* (Konstitucionālā tiesa) savā lūgumā sniegt prejudiciālu nolēmumu ir īpaši norādījusi uz attiecīgo paziņojumu. Iesniedzējtiesai tomēr nav

⁹ Komisija informē, ka minētais paziņojums tika izdots 2018. gada 27. novembrī.

¹⁰ Šajā ziņā jānorāda, ka *Grondwettelijk Hof* (Konstitucionālā tiesa) lūguma sniegt prejudiciālu nolēmumu B.22.3. punktā uzskatīja, ka apstrīdētais dekrēts ir ticis paziņots Komisijai savlaicīgi, ņemot vērā, ka Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta otrajā daļā nav noteikts termiņš un saskaņā ar šī dekrēta 6. pantu apstrīdētais dekrēts stājas spēkā tikai 2019. gada 1. janvārī.

šaubas par apstrīdētā dekrēta spēkā esamību šajā ziņā. Turklāt neviens no uzdotajiem jautājumiem tieši nenorāda uz šo jautājumu un netiek meklēta Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta otrās daļas interpretācija. Tāpēc uzskatu, ka šis jautājums, it īpaši tāpēc, ka starp pusēm nav patiesu debašu par šo jautājumu, ir ārpus šīs tiesvedības tvēruma.

47. Tiesā ir notikušas arī dažas diskusijas par to, vai iepriekšēja atgriezeniska apdullināšana, kas neizraisa dzīvnieka nāvi, vai mugurkaulnieku apdullināšana pēc kakla pārgriešanas atbilst īpašajām kaušanas metodēm, ko paredz gan musulmaņu, gan ebreju ticības reliģiskie rituāli. Šajā ziņā šķiet, ka abās ticībās šajā jautājumā ir atšķirīgi uzskati¹¹. Kā jau norādīju secinājumos lietā C-243/19 A/Veselības ministrija¹², laicīgā tiesa nevar izdarīt izvēles attiecībā uz reliģiskās ortodoksijas jautājumiem, proti, uzskatu, ka pietiek tikai pateikt to, ka ir ievērojams gan musulmaņu, gan ebreju ticības piekritēju loks, kuri dzīvnieku nokaušanu bez šādas apdullināšanas uzskatīta par būtisku nepieciešamā reliģiskā rituāla aspektu. Tāpēc es ierosinu rīkoties atbilstoši šim pamatam¹³.

48. Katrā ziņā Tiesa 2018. gada 29. maija sprieduma *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen* u.c. (C-426/16, EU:C:2018:335) 51. punktā skaidri noteica, ka iespējamo teoloģisko atšķirību esamība attiecībā uz šo priekšmetu pati par sevi nevar padarīt par nederīgu kaušanas prakses klasificēšanu “reliģisks rituāls”, kā to aprakstījusi iesniedzējtiesa¹⁴.

49. Lai gan iesniedzējtiesa ir ļoti sīki izskaidrojusi, ka apstrīdētais dekrēts tika pieņemts pēc plašām konsultācijām ar dažādu reliģisko grupu pārstāvjiem, un Flandrijas tiesību aktos ilgā laikposmā (kopš 2006. gada) tika ieguldītas ievērojamas pūles, lai saskaņotu mērķus veicināt dzīvnieku labturību, vienlaikus ievērojot rituālās kaušanas garu¹⁵, šī tiesa lūgumā sniegt prejudiciālu nolēmumu ir norādījusi, ka apstrīdētais dekrēts paredz aizliegt rituālo kaušanu bez apdullināšanas, kas iepriekš bija atļauta valsts tiesību aktos un saskaņā ar izņēmumu, kurš ietverts Regulas 1099/2009 4. panta 4. punktā¹⁶.

11 Skat. arī ģenerālvokāta N. Vāla [N. Wahl] secinājumus lietā *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen* u.c. (C-426/16, EU:C:2017:926, 51.–54. punkts) un ģenerālvokāta N. Vāla secinājumus lietā *Oeuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs* (C-497/17, EU:C:2018:747, 46. un 47. punkts). Pēdējo minēto secinājumu 51. punktā ģenerālvokāts N. Vāls norādīja, ka “Līdz ar to šobrīd tirgū ir sastopami produkti ar marķējumu “halal” no kautuvēm, kurās tiek izmantota iepriekšēja apdullināšana”. Tāpat arī ir konstatēts, ka tādu dzīvnieku gaļa, kas nokauti bez apdullināšanas, tiek laista normālā aprītē, patērētājus par to nebrīdinot. [...] Visbeidzot, “halal” marķējums uz produktiem ļoti maz ko liecina par apdullināšanas izmantošanu dzīvnieku kaušanas laikā un – attiecīgajā gadījumā – par izvēlēto apdullināšanas paņēmieni.”

12 C-243/19, EU:C:2020:325, 5. punkts.

13 Piekritu, ka šī pieeja, kas sakņojas vajadzīgajā cieņā pret atšķirīgiem reliģiskiem uzskatiem un tradīcijām, kura ir neaizstājama Hartas 10. panta 1. punktā ietvertās reliģiskās brīvības garantijas pazīme, var būt neatbilstoša faktam, ka Regulas 1099/2009 4. panta 4. punkts kā atkāpe no 4. panta 1. punkta ir jāinterpretē šauri.

14 Skat. arī ģenerālvokāta N. Vāla secinājumus lietā *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen* u.c. (C-426/16, EU:C:2017:926, 57. punkts). Skat. arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk tekstā – “ECT”) tiesnešu N. Bratza, M. Fischbach, W. Thomassen, Tsatsa-Nikolovska, T. Panfīru, E. Levita un K. Traja kopīgi pausto atšķirīgo viedokli lietā *Cha'are Shalom Ve Tsedek* pret Franciju (ECT, 2000. gada 20. jūnijs, CE:ECHR:2000:0627JUD002741795, 1. punkts), kurā viņi norādīja, ka, “kaut arī tas var radīt saspīlējumu, ja kopiena un jo īpaši reliģiskā kopiena ir sadalīta, šī ir viena no neizbēgamajām sekām, kas rodas, ievērojot plurālismu. Šādā situācijā valsts iestāžu uzdevums nav likvidēt jebkādu spriedzes cēloni, novēršot plurālismu, bet gan veikt visus nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu, ka konkurējošās grupas pacieš viena otru”. ECT sprieduma, 2014. gada 17. marts, *Vartic* pret Rumāniju (CE: ECHR:2013:1217JUD001415008) 34. punktā norādīja, ka “domas, pārliecības un reliģijas brīvība apzīmē uzskatus, kas sasniedz noteiktu pakāpi, nopietnību, saliedētību un nozīmīgumu [...]”. Tomēr Tiesa ir atzinusi, ka valsts pienākums ievērot neitralitāti un objektivitāti, kā noteikts tās judikatūrā, nav savienojams ar jebkādam valsts pilnvarām novērtēt reliģiskās pārliecības likumību [...]”.

15 Par šo reliģiskās pārliecības pielāgošanu liecina izņēmumi, kas ietverti apstrīdētajā dekrētā attiecībā uz atgriezenisku apdullināšanu un liellopu apdullināšanu pēc kakla pārgriešanas.

16 Iesniedzējtiesa lūgumā sniegt prejudiciālu nolēmumu norādīja, ka no likumdošanas vēstures izriet, ka Flandrijas likumdevējs ir balstījies uz principu, ka kaušana bez apdullināšanas rada dzīvniekam ciešanas, no kurām var izvairīties. Tādējādi ar apstrīdēto dekrētu likumdevējs bija iecerējis veicināt dzīvnieku labturību. Turklāt Flandrijas likumdevējs apzinājās, ka apstrīdētais dekrēts ietekmē reliģijas brīvību, un mēģināja panākt līdzsvaru starp, no vienas puses, tā mērķi veicināt dzīvnieku labturību un, no otras puses, reliģijas brīvības ievērošanu.

B. Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 1. un 4. punkts un pašreizējā judikatūra par šiem noteikumiem

50. Regulā Nr. 1099/2009 tostarp ir paredzēti noteikumi to dzīvnieku nonāvēšanai, kurus audzē vai tur pārtikas produktu ražošanai. Kā redzams no pašas regulas nosaukuma un no tās 3. panta 1. punkta, tās galvenais mērķis ir dzīvniekiem aiztaupīt jebkuras sāpes, stresu vai ciešanas, no kurām nonāvēšanas laikā vai saistītu darbību veikšanas laikā iespējams izvairīties.

51. Tādējādi Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 1. punktā nepārprotami ir paredzēts, ka “dzīvniekus nonāvē tikai pēc tam, kad tie ir apdullināti”.

52. Manuprāt, Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 1. punkts ir šīs regulas stūrakmens, un tajā ir atspoguļots un skaidri izteikts pienākums, ko gan Savienībai, gan dalībvalstīm uzliek LESD 13. panta pirmā daļa, pilnībā ņemot vērā dzīvnieku kā jutīgu būtnu labturības prasības. Šajā ziņā Tiesa 2019. gada 26. februāra sprieduma *Oeuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs* (C-497/17, EU:C:2019:137) 47. punktā norādīja, ka zinātniskie pētījumi ir pierādījuši, ka apdullināšana ir metode, kas vismazāk kaitē dzīvnieku labturībai nokaušanas laikā.

53. Neraugoties uz stingro Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 1. punkta normu, tomēr šīs regulas 4. panta 4. punktā ir norādīts, ka, atkāpjoties no šīs normas, ja dzīvniekus pakļauj īpašām kaušanas metodēm, ko nosaka reliģiski rituāli, “1. punkta prasības nav spēkā ar noteikumu, ka kaušana notiek kautuvē”¹⁷. Tāpēc Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punkts attiecas uz nepieciešamību garantēt šādiem noteiktu reliģisko ticību pārstāvjiem tiesības saglabāt būtiskus reliģiskus rituālus un patērēt dzīvnieku gaļu, kas nokauti šādā reliģiski noteiktā veidā.

54. Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punktā noteikto tiesību veikt rituālu kaušanu kautuvē spēkā esamību, ņemot vērā Hartas 10. panta 1. punktu, Tiesa pārbaudīja 2018. gada 29. maija spriedumā *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen* u.c. (C-426/16, EU:C:2018:335). Šī sprieduma 43.–45. punktā Tiesa atgādināja, ka saskaņā ar pastāvīgo judikatūru Hartas 10. panta 1. punktā nostiprinātās tiesības uz pārliecības un reliģijas brīvību tostarp ietver jebkuras personas tiesības individuāli vai kolektīvi paust savu ticību vai savu pārliecību publiski vai privāti ar kultu, izglītošanu, praksi vai īstenojot dažādus tajā ietvertos rituālus. Turklāt Hartā vārds “reliģija” tiek lietots plašā izpratnē, aptverot gan *forum internum*, proti, pārliecības esamības faktu, gan *forum externum*, proti, reliģiskās ticības izpausmi sabiedrībā. Tāpēc Tiesa secināja, ka īpašas kaušanas metodes, kas noteiktas reliģiskos rituālos Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punkta izpratnē, ietilpst Hartas 10. panta 1. punkta piemērošanas jomā kā daļa no šīs reliģiskās ticības izpausmes sabiedrībā¹⁸.

55. Tiesa uzskatīja, ka Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punktā atļautā atkāpe, uz kuru attiecas prasība, ka kaušana notiek kautuvē¹⁹, nekādi neaizliedz rituālās kaušanas veikšanu Savienībā, bet – tieši pretēji – paskaidro Savienības likumdevēja pozitīvo apņemšanos ļaut īstenot dzīvnieku kaušanu, iepriekš tos neapdullinot, lai nodrošinātu efektīvu reliģijas brīvības īstenošanu²⁰.

17 Skat. spriedumus, 2018. gada 29. maijs, *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen* u.c. (C-426/16, EU:C:2018:335, 53. un 55.–57. punkts), un 2019. gada 26. februāris, *Oeuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs* (C-497/17, EU:C:2019:137, 48. punkts).

18 2017. gada 14. marta spriedumā *G4S Secure Solutions* (C-157/15, EU:C:2017:203, 27. punkts) Tiesa norādīja – kā tas izriet no Paskaidrojumiem saistībā ar Pamattiesību hartu (OV 2007, C 303, 17. lpp.), Hartas 10. panta 1. punktā garantētās tiesības atbilst tiesībām, kas garantētas Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas, kas parakstīta Romā 1950. gada 4. novembrī, 9. pantā (turpmāk tekstā – “ECTK”), un saskaņā ar Hartas 52. panta 3. punktu tai ir tāda pati izpratne un piemērošanas joma. Saskaņā ar pastāvīgo judikatūru ECTK nav juridisks instruments, kas formāli iestrādāts Savienības tiesību aktos, kamēr Eiropas Savienība tam nav pievienojusies. Tādējādi Regulas Nr. 1099/2009 spēkā esamības pārbaudi var veikt, vienīgi ņemot vērā Hartā garantētās pamattiesības. Skat. spriedumu, 2016. gada 28. jūlijs, *Ordre des barreaux francophones et germanophone* u.c. (C-543/14, EU:C:2016:605, 23. punkts un tajā minētā judikatūra).

19 Tas ir uzņēmums, kam nepieciešama kompetento valsts iestāžu izsniegta atļauja un kas šajos nolūkos atbilst tehniskajām prasībām attiecībā uz konstrukciju, plānojumu un aprīkojumu, kuras noteiktas Eiropas Parlamenta un Padomes Regulā (EK) Nr. 853/2004 (2004. gada 29. aprīlis), ar ko nosaka īpašus higiēnas noteikumus attiecībā uz dzīvnieku izcelsmes pārtiku (OV 2004, L 139, 55. lpp., un labojumi – OV 2004, L 226, 22. lpp.).

20 Spriedums, 2018. gada 29. maijs, *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen* u.c. (C-426/16, EU:C:2018:335, 56. punkts).

56. Atkāpe Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punktā atļauj rituālu kaušanas praksi, kurā dzīvnieks var tikt nonāvēts bez iepriekšējas apdullināšanas, tikai izņēmuma kārtā un *vienīgi, lai nodrošinātu reliģijas brīvības ievērošanu*, un nav tāda, kas mazinātu jebkuras dzīvnieka sāpes, stresu vai ciešanas tikpat efektīvi kā kaušana pēc apdullināšanas, kura saskaņā ar šīs regulas 2. panta f) punktu, aplūkojot to 20. apsvēruma gaismā, ir nepieciešama, lai dzīvniekam izraisītu bezsamaņas stāvokli un jutīguma zudumu, kas varētu ievērojami samazināt tā ciešanas²¹.

57. Tādējādi Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punkts atspoguļo Savienības likumdevēja vēlmi ievērot reliģijas brīvību un tiesības paust reliģiju vai ticību dievkalpojumu, sludināšanas, rituālu un ceremoniju laikā, kā paredzēts Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 10. pantā, neraugoties uz ciešanām, no kurām var izvairīties un kuras dzīvniekiem tiek radītas rituālās kaušanas kontekstā, ja netiek veikta iepriekšēja apdullināšana²². Tādējādi, manuprāt, šis noteikums īsteno Savienības apņemšanos izveidot tolerantu, plurālu sabiedrību, kurā pastāv atšķirīgi un reizēm pretrunīgi uzskati un ticības, un tās ir jāsaskaņo.

58. Tomēr no 2018. gada 29. maija sprieduma lietā *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen* u.c. (C-426/16, EU:C:2018:335) 56. un nākamajiem punktiem izriet, ka *tehniskie nosacījumi vai specifiskācijas*, kuru mērķis ir samazināt dzīvnieku ciešanas nonāvēšanas laikā un nodrošināt visu gaļas patērētāju veselību un kuras ir neitrālas un nediskriminējošas to izmantošanā, var tikt piemērotas brīvībai veikt kaušanu bez iepriekšējas apdullināšanas reliģiskiem mērķiem, lai organizētu un vadītu šo kaušanu. Tādējādi, kā jau norādīts, Tiesa 2018. gada 29. maija sprieduma *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen* u.c. (C-426/16, EU:C:2018:335) 68. punktā uzskatīja, ka prasība, ka šāda kaušana notiek kautuvē²³, *neierobežo* tiesības uz brīvību praktizēt savu reliģiju²⁴.

59. Turklāt 2019. gada 26. februāra spriedumā *Oeuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs* (C-497/17, EU:C:2019:137, 48.–50. punkts) Tiesa būtībā norāda – kamēr dzīvnieku labturību var zināmā mērā apdraudēt, lai ļautu veikt rituālu kaušanu, Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punktā paredzētā atkāpe nepārsniedz to, kas ir *absolūti nepieciešams*, lai nodrošinātu reliģijas brīvības ievērošanu. Attiecīgo uzskatu būtība attiecas arī uz tādu dzīvnieku gaļas patēriņu, kas nokauti saskaņā ar reliģiskiem rituāliem.

60. Turklāt, manuprāt, no šī sprieduma ir skaidrs, ka dzīvnieku rituālās kaušanas prakse bez iepriekšējas apdullināšanas noteiktos apstākļos izraisīs to, ka no šī rituāla iegūtos produktus apstrādā atšķirīgi nekā produktus, kas iegūti nokaušanas laikā, ievērojot augstākus standartus dzīvnieku labturības jomā.

21 Spriedums, 2019. gada 26. februāris, *Oeuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs* (C-497/17, EU:C:2019:137, 48. punkts). Šī sprieduma 49. punktā Tiesa norādīja, ka, "lai gan Regulas Nr. 1099/2009 43. apsvērumā ir precizēts, ka kaušana bez apdullināšanas prasa precīzu kakla pārgriešanu ar asu nazi "ciešanu mazināšanai", šādas metodes izmantošana neļauj "līdz minimumam samazināt" dzīvnieka ciešanas [...]".

22 Skat. Regulas Nr. 1099/2009 18. apsvērumu.

23 Pēc analogijas skat. ECT spriedumu, 2000. gada 27. jūnijs, *Cha'are Shalom Ve Tsedek* pret Franciju (CE:ECHR:2000:0627JUD002741795, 76. un 77. punkts), kurā ECT Lielā palāta norādīja, ka " [...], ieviešot izņēmumu no principa, saskaņā ar kuru dzīvnieki pirms kaušanas tiek apdullināti, valsts tiesības atspoguļo valsts pozitīvo apņemšanos nodrošināt reliģijas brīvības efektīvu īstenošanu". 1980. gada dekrēts, kas galīgi neierobežo šīs brīvības izmantošanu, tieši pretēji ir aprēķināts tā, lai paredzētu un organizētu tās brīvu izmantošanu. Tiesa turklāt uzskata, ka tas, ka izņēmuma noteikumi, kas izstrādāti, lai reglamentētu rituālo kaušanu, atļauj tajā iesaistīties tikai apstiprinātu reliģisko organizāciju pilnvarotām rituālajām kautuvēm, pats par sevi neliek secināt, ka ir bijusi iejaukšanās brīvībā paust savu reliģiju. Tiesa tāpat kā valdība uzskata, ka vispārējās interesēs ir izvairīties no nereglamentētas kaušanas, kas tiek veikta apšaubāmos higiēnas apstākļos, un ka tāpēc, ja tiek veikta rituāla kaušana, ir vēlams to veikt kautuvēs, ko pārrauga valsts iestādes [...]".

24 Tā kā attiecīgā prasība *nebija* Hartas 10. panta 1. punktā paredzētās reliģijas brīvības ierobežojums, šī prasība nebija jāpārbauda, ņemot vērā trīsvirzienu testu, kas noteikts Hartas 52. panta 1. punktā. Šī pārbaude paredz, ka *inter alia* reliģijas brīvības izmantošanas ierobežojumiem i) ir jābūt noteiktiem tiesību aktos, ii) tajos jārespektē šo tiesību un brīvību būtība un iii) jāievēro proporcionalitātes princips, saskaņā ar kuru ierobežojumus drīkst uzlikt tikai tad, ja tie ir nepieciešami un patiešām atbilst vispārējās nozīmes mērķiem, ko atzinusi Savienība, vai vajadzībai aizsargāt citu personu tiesības un brīvības. Lai arī noteiktos apstākļos var būt grūti izturēt attiecīgo trīsvirzienu testu, manuprāt, no Tiesas argumentācijas 2018. gada 29. maija sprieduma *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen* u.c. (C-426/16, EU:C:2018:335) 58. un nākamajiem punktiem izriet, ka prasība, ka rituāla kaušana notiek kautuvē, – ja to uzskatītu par ierobežojumu – būtu izturējusi šo trīsvirzienu testu.

61. Ir acīmredzams, ka Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punkts kā atkāpe no šīs regulas 4. panta 1. punktā ietvertā noteikuma ir jāinterpretē šauri. Tas ir vajadzīgs, lai nonāvēšanas laikā pēc iespējas vairāk aizsargātu dzīvniekus, vienlaikus nodrošinot reliģijas brīvības un dziļākās reliģiskās pārliecības ievērošanu. Lai gan ir acīmredzams saspīlējums starp šiem diviem reizēm pretrunīgiem mērķiem, visspilgtākais šo Regulas Nr. 1099/2009 noteikumu mijiedarbības aspekts, manuprāt, ir ļoti stingrā valoda, kas izmantota šīs regulas 4. panta 1. punktā, un tajā ietvertā aizlieguma apjoms. Tas ir pretstatā faktam, ka nav nekādu konkrētu vai īpašu ierobežojumu 4. panta 4. punktā ietvertajai atkāpei, izņemot prasību, ka attiecīgo kaušanu paredz reliģiski rituāli un tā tiek veikta kautuvē²⁵.

62. Šajā kontekstā es nevaru izvairīties no novērojuma, ka Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punktā ietvertie termini “gadījumā, ja dzīvniekus pakļauj īpašām kaušanas metodēm, ko nosaka reliģiski rituāli” diemžēl ir neskaidri un tādējādi plaši interpretējami, kaitējot dzīvnieku labturībai²⁶. Dzīvnieku labturības aizsardzībai, kas paredzēta LESD 13. pantā, Savienības likumdevējam, protams, ir jāpiešķir reāls nozīmīgums un nozīme. Lai arī noteiktos apstākļos tam ir jātiecas uz vēl pamatīgāko mērķi – reliģiskās brīvības un pārliecības nodrošināšanu –, šiem apstākļiem pašiem jābūt skaidriem un precīziem. Var pamatoti jautāt, vai visi produkti, kas iegūti no dzīvniekiem, kuri nokauti Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punktā paredzētās atkāpes aizsegā, patiesi ir paredzēti patēriņam personām, kurām šāda kaušana nepieciešama, lai tiktu ievērota viņu reliģiskā pārliecība. Tiesas lietas materiālos ir pierādījumi tam, ka produkti, kas iegūti no dzīvniekiem, kuri nokauti bez iepriekšējas apdullināšanas, ir paredzēti patēriņam sabiedrības locekļiem, kuriem, nezinot par šo faktu, nav nepieciešama šāda kaušana, lai ievērotu iespējamus reliģiskos pārtikas noteikumus²⁷. Patiesi, iespējams, ka ir patērētāji, kuriem ir reliģiski, pārliecības vai morāli iebildumi pret šādu produktu lietošanu, ņemot vērā attiecīgo dzīvnieku novēršamās ciešanas.

63. Lai gan ir skaidri Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 1. punkta noteikumi, ir grūti izvairīties no secinājuma, ka vienīgais veids, kā Savienības patērētājam pārliecināties, ka dzīvnieku izcelsmes produkti atbilst Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 1. punktam, ir patērēt produktus ar Savienības bioloģiskās lauksaimniecības logotipu. Tas viss nozīmē, ka, lai arī dalībvalstīm ir pienākums respektēt musulmaņu un ebreju ticības piekritēju dziļi reliģisko pārliecību, atļaujot dzīvnieku rituālu nokaušanu šādā veidā, tām ir arī saistības pret šo jutīgo būtņu labturību. Konkrēti, situācija, kad gaļas produktiem, kas iegūti, nokaujot dzīvniekus pēc reliģiskiem rituāliem, ir vienkārši atļauts iekļūt vispārējā pārtikas ķēdē, ko patērē klienti, kuri nezina – un kuri nav tikuši informēti – par veidu, kādā dzīvnieki ir nokauti, neatbilst LESD 13. panta garam vai burtam.

25 Tas nenozīmē, ka rituāla kaušana saskaņā ar Regulu Nr. 1099/2009 nav pakļauta citiem nosacījumiem, lai ierobežotu dzīvnieku ciešanas nāves brīdī. Kā norādīts ģenerāldokvāta N. Vāla secinājumos lietā *Oeuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs* (C-497/17, EU:C:2018:747, 79. un 80. punkts), dzīvnieku rituālai kaušanai saskaņā ar Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punktu ir “ir jābūt veiktai saskaņā ar nosacījumiem, kas garantē dzīvnieku ciešanu ierobežošanu”. Tādējādi Regulas Nr. 1099/2009 2. apsvērumā it īpaši noteikts, ka “uzņēmējiem vai jebkurai personai, kas saistīta ar dzīvnieku nonāvēšanu, būtu jāīsteno nepieciešamie pasākumi, lai kaušanas vai nonāvēšanas procesa laikā atbrīvotu no sāpēm un mazinātu dzīvnieku stresu un ciešanas, piemērojot labāko nozarē pastāvošo praksi un metodes, kuras atļautas ar šo regulu”. Minētās regulas 43. apsvērumā ir noteikts, ka “kaušana bez apdullināšanas prasa precīzu kakla pārgriešanu ar asu nazi ciešanu mazināšanai”. Turklāt saskaņā ar šīs pašas regulas 9. panta 3. punktu un 15. panta 2. punkta pirmo daļu dzīvnieki tiek ievietoti atsevišķi savaldīšanas iekārtā, “kamēr persona, kas atbildīga par apdullināšanu vai atasiņošanu, nav sagatavojusies apdullināt vai atasiņot dzīvniekus, cik ātri vien iespējams”. Visbeidzot saskaņā ar Regulas Nr. 1099/2009 5. panta 2. punktu, “ja, piemērojot 4. panta 4. punktu, dzīvniekus nonāvē, iepriekš tos neapdullinot, personas, kas atbildīgas par kaušanu, veic sistematiskas pārbaudes, lai nodrošinātu to, ka dzīvnieki neizrāda nekādas sāpīgas vai jutības pazīmes, pirms tos atbrīvo no savaldīšanas iekārtām, un neizrāda nekādas dzīvības pazīmes, pirms sāk apstrādi vai plaucēšanu”.

26 Tas jo īpaši attiecas uz gadījumiem, kad ir runa par atkāpi no ļoti stingriem un nepārprotamiem noteikumiem, kas ietverti Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 1. punktā.

27 Piemēram, Komisija savos apsvērumos Tiesai norādīja, ka statistika par dzīvnieku kaušanu Flandrijā laikposmā no 2010. līdz 2016. gadam, kas apkopota likumdošanas procedūrā, kuras rezultātā tika pieņemts apstrīdētais dekrēts, “skaidri norāda, ka liela daļa gaļas, kas iegūta rituālās kaušanas bez apdullināšanas laikā, iespējams, ir atradusies parastajā pārtikas ķēdē, uz kuru, protams, neattiecas neviena reliģijas “prasība”. Komisija arī paziņoja, ka iemesls ir ekonomisks, jo kaušanas nozare ir ieinteresēta saglabāt pēc iespējas atvērtāku gaļas, kas iegūta no dzīvnieka, kuru nokaujot netiek piemērota apdullināšana, galaproduktu tirgu, piemēram, piedāvājot “halal” tirgū noteiktas lētākas dzīvnieka daļas (piemēram, “merguez” tipa desu veidā), bet citas dārgas daļas (piemēram, fileja) nonāk parastā pārtikas ķēdē. Turklāt saskaņā ar Komisijas teikto parasti apmēram puse nokauto dzīvnieku tiek noraidīta, jo tie neatbilst prasībām par košera gaļu, tāpēc šī gaļa, visticamāk, nonāks regulārajā pārtikas ķēdē.

64. No lietas materiāliem izriet, ka arvien vairāk dalībvalstu cenšas dažādos veidos noteikt vai ierobežot Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punktā paredzētās atkāpes piemērošanas jomu. Tas ietver dzīvnieku kaušanas aizliegumu bez iepriekšējas apdullināšanas vai dzīvnieku kaušanas aizliegumu, ja netiek veikta iepriekšēja (atgriezeniska) apdullināšana vai apdullināšana pēc kakla pārgriešanas, pamatojoties *inter alia* uz šīs regulas 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunktu.

65. Šīs atsauces centrā ir šīs prakses legimititāte, ņemot vērā Regulas Nr. 1099/2009 noteikumus, it īpaši šīs regulas 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunktu, kas ir šī lūguma sniegt prejudiciālu nolēmumu centrā un kam es tagad pievērsos.

C. Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunkts

66. Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 1. punkts un minētās regulas 26. panta 2. punkts ļauj dalībvalstīm saglabāt vai pieņemt valsts noteikumus, kuru mērķis ir nodrošināt plašāku dzīvnieku aizsardzību nonāvēšanas laikā²⁸ nekā tie, kas ietverti šajā regulā. Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunktā faktiski ir paredzēts, ka dalībvalstis var noteikt plašāku dzīvnieku aizsardzību nonāvēšanas laikā attiecībā uz dzīvnieku kaušanu un apdullināšanu²⁹ saskaņā ar šīs regulas 4. panta 4. punktu.

67. Es uzskatu, ka pats Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunkta formulējums *neaplūko* to, ka dalībvalstis izskauž vai gandrīz pilnībā izskauž³⁰ rituālo kaušanu. Tas skaidri izriet no atkāpes noteikumiem, kuri ietverti šīs regulas 4. panta 4. punktā, kas pats ir paredzēts reliģiskās brīvības aizsardzībai. 26. panta 2. punkta vispārīgo formulējumu nevar saprast tādā veidā, kā tas izriet no 4. panta 4. punkta īpašajiem noteikumiem.

68. Drīzāk Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunktā ir saglabāta šī atkāpe, vienlaikus atļaujot, ievērojot subsidiaritātes principu un ņemot vērā valstu jutīgumu pret dzīvnieku labturību, dalībvalstīm pieņemt papildu vai stingrākus valsts noteikumus, pārsniedzot šīs regulas 4. panta 4. punktā noteikto nepārprotamo prasību, ka dzīvnieku kaušana, izmantojot īpašas kaušanas metodes, kuras paredz reliģiski rituāli, notiek kautuvē.

69. Šajos papildu noteikumos varētu, piemēram, iekļaut prasību, ka kaušanas rituāla laikā vienmēr ir jābūt klāt kvalificētam veterinārārstam (papildus prasībām, kas attiecas uz labturības inspektoru, kā paredzēts Regulas Nr. 1099/2009 17. pantā) un ka persona, kas īsteno šo konkrēto kaušanas veidu, ir atbilstoši apmācīta, ir jābūt izstrādātiem noteikumiem par izmantotā naža veidu, izmēru un asumu un jābūt prasībai pēc otra naža gadījumā, ja pirmais kaušanas laikā tiek sabojāts.

70. Tādējādi, dalībvalstīm pieņemot stingrākus noteikumus saskaņā ar Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunktu, tas ir jādara, *ievērojot kontekstu un pilnībā ņemot vērā atkāpes, kas paredzētas šīs regulas 4. panta 4. punktā*. Tas tomēr nenozīmē, ka dalībvalstis var izmantot Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punktā ietvertās pilnvaras tādā veidā, kas faktiski atceļ atkāpi, kura paredzēta šīs regulas 4. panta 4. punktā; tā ir atkāpe, kas galu galā pati tika izstrādāta, lai respektētu to ebreju un musulmaņu ticību piekritēju reliģisko brīvību, kuriem dzīvnieku rituāla kaušana bija viņu reliģisko tradīciju, prakses un patiesībā identitātes svarīga iezīme.

28 Šie termini nav definēti. Es tomēr nešaubos, ka, pieprasot iepriekšēju atgriezenisku dzīvnieku apdullināšanu vai liellopu apdullināšanu pēc kakla pārgriešanas, apstrīdētais dekrēts nodrošina plašāku aizsardzību nekā Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punkts un tādējādi principā ietilpst šīs regulas 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunktā.

29 Skat. termina "saistītās darbības" lietošanu. Vēlos norādīt, ka šis termins, kas attiecas arī uz izturēšanos pret dzīvnieku kaušanas laikā, ir ļoti plašs un nekādā ziņā neattiecas vienīgi vai nav galvenokārt vērsts uz dzīvnieku "apdullināšanu".

30 Tādējādi tiek grauta Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punktā paredzētās atkāpes *effet utile*.

71. Patiesi, Regulas Nr. 1099/2009 18. apsvērumā ir paskaidrots, ka dalībvalstu iespēja saglabāt vai pieņemt stingrākus valsts noteikumus atspoguļo Savienības likumdevēja gribu “atstāt zināmu subsidiaritātes līmeni katrai dalībvalstij”, vienlaikus saglabājot atkāpi no prasības par dzīvnieku apdullināšanu pirms kaušanas, kas paredzēta Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punktā³¹.

72. Tādējādi Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunktā ir atļauts pieņemt stingrākus valsts noteikumus, lai aizsargātu dzīvnieku labturību, ar nosacījumu, ka attiecīgās reliģiskās prakses “kodols”, proti, rituāla kaušana, nav aizskarts. Tādējādi tas nepilnvaro dalībvalstis aizliegt dzīvnieku kaušanu, kā noteikts reliģiskos rituālos, un skaidri atļauts ar Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punktu³².

73. Manuprāt, jebkura cita Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunkta interpretācija ne tikai būtu pretrunā paša noteikuma tekstam³³ un Savienības likumdevēja acīmredzamajam nodomam³⁴, bet arī būtu Hartas 10. panta 1. punktā garantētās reliģijas brīvības ierobežojums, un būtu vajadzīgs precīzs, detalizēts pamatojums saskaņā ar Hartas 52. panta 1. punktā noteikto trīsvirzienu testu. Šeit pietiek norādīt to, ka Regulā Nr. 1099/2009 šāda pamatojuma nav.

74. Ņemot vērā to, ka gan Regulas Nr. 1099/2009 apsvērumos, gan pašā 4. panta 4. punkta normatīvajā valodā skaidri norādīta vēlme saglabāt dzīvnieku rituālu kaušanu, turpmākā jurisdikcija, kas dalībvalstīm piešķirta saskaņā ar Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunktu³⁵ attiecībā uz dzīvnieku kaušanu saskaņā ar 4. panta 4. punktu, ir izstrādāta vienkārši, lai dotu tām iespēju veikt šādus papildu pasākumus, kuri, pēc to uzskatiem, ir piemēroti attiecīgo dzīvnieku labturības veicināšanai.

75. Tāpēc jāatkārto, ka šie papildu pasākumi neattiecas uz kaušanas rituālu aizliegšanu bez iepriekšējas apdullināšanas vai apdullināšanas pēc kakla pārgriešanas, jo šāda rīcība noliegtu Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punktā paredzētā atbrīvojuma būtību. Tas savukārt kompromitētu Hartas 10. panta 1. punktā ietvertu reliģisko garantiju būtību tiem jūdaisma un islāma ticības piekritējiem, kuriem, kā redzējām, šiem reliģiskajiem rituāliem ir dziļa personiska reliģiska nozīme. Tāpēc uzskatu, ka saskaņā ar Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunktu un saskaņā ar 2018. gada 29. maija spriedumu *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen* u.c. (C-426/16, EU:C:2018:335) dalībvalstis, piemēram, var pieņemt tehniskus nosacījumus vai specifikācijas³⁶, kuru mērķis ir mazināt dzīvnieku ciešanas nonāvēšanas laikā un veicināt to labturību papildus šīs regulas 4. panta 4. punktā noteiktajai prasībai, ka rituāla kaušana notiek kautuvē.

31 Skat. arī Regulas Nr. 1099/2009 57. apsvērumu, kurā norādīts uz faktu, ka ir “piemēroti dalībvalstīm piešķirt zināmu pielāgošanas iespēju, lai saglabātu vai dažās īpašās jomās pieņemtu plašākus valsts noteikumus”. Mans izcēlums.

32 Turklāt, neraugoties uz Flandrijas likumdevēja ieguldītajām ievērojamajām pūlēm, lai pēc iespējas vairāk ņemtu vērā musulmaņu un ebreju kopienu uzskatus, ieviešot izņēmumus attiecībā uz iepriekšēju atgriezenisku apdullināšanu, kas neizraisa dzīvnieka nāvi vai apdullināšanu pēc kakla pārgriešanas attiecībā uz liellopiem, no Tiesai iesniegtajiem lietas materiāliem izriet, ka tas ir iesniedzējtiesas uzdevums pārbaudīt, vai šāda piemērošana atbilst attiecīgo reliģisko rituālu pamatprincipiem, ciktāl tas attiecas uz konkrētiem šo kopienu pārstāvjiem.

33 Un tādējādi *contra legem*.

34 Regulas Nr. 1099/2009 18. apsvērumā teikts, ka “šajā regulā ir respektēta reliģiskā brīvība un tiesības paust reliģiju [...], kā paredzēts [...] Hartas 10. pantā”.

35 Un tiešām subsidiaritātes princips. Ir skaidrs, ka Savienības likumdevējs nebija paredzējis pilnīgu šī konkrētā jautājuma saskaņošanu.

36 No Tiesai iesniegtajiem lietas materiāliem izriet, ka daudzas dalībvalstis ir interpretējušas “plašākas aizsardzības” vai “stingrāku valsts noteikumu” jēdzienus, ļaujot tām noteikt papildu tehniskas prasības attiecībā uz dzīvnieku kaušanas veidu, it īpaši pieprasot iepriekšēju apdullināšanu vai apdullināšanu pēc kakla pārgriešanas. Es uzskatu, ka plašāka aizsardzība vai šādi noteikumi var attiekties arī uz pasākumiem, kas nav īpaši vērsti uz atsevišķu dzīvnieku kaušanu, bet drīzāk uz pasākumiem, kuru mērķis ir nodrošināt, ka to dzīvnieku skaits, kuri tiek nokauti saskaņā ar atkāpi, kas ietverta Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punktā, nepārsniedz to, kas vajadzīgs, lai apmierinātu noteiktu reliģisko grupu uztura vajadzības. Šajā ziņā es piekristu tam, ka pastāv zināma konceptuāla pārklāšanās starp Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punktu un 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunktu. Tas neapšaubāmi ir saistīts ar iepriekšējā noteikuma nedaudz neskaidro raksturu. Tomēr ir skaidrs, ka šo rituālo darbību būtība, kas daudziem ebreju un musulmaņu ticības piekritējiem ir viņu reliģisko tradīciju un pieredzes svarīga sastāvdaļa, ir jāaizsargā saskaņā ar Regulu Nr. 1099/2009, to interpretējot ar atsauci uz Hartas 10. panta 1. punktu.

76. Es neuzskatu par auglīgu spekulāciju par to, kāda veida pasākumus dalībvalstis likumīgi varēja pieņemt, pamatojoties uz Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunktu vai faktiski uz jebkura cita tiesiskā regulējuma pamata, jo tas acīmredzami ir ārpus pašreizējās tiesvedības jomas un tāpēc šajā kontekstā nav ticis apspriests³⁷. Tiesas uzdevums nav sniegt konsultatīvus secinājumus šajā jautājumā. Pietiek pateikt, ka šī vara neatļauj aizliegt rituālu kaušanu bez apdullināšanas tādā veidā, kā to šajā lietā paredzējis Flandrijas likumdevējs.

77. Tāpēc mans pagaidu secinājums ir tāds, ka Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunkts, skatot to kopā ar tās 4. panta 1. un 4. punktu un ņemot vērā Hartas 10. pantu un LESD 13. pantu, ir jāinterpretē tādējādi, ka dalībvalstīm nav atļauts pieņemt tādus noteikumus, kuri, no vienas puses, paredz aizliegumu kaut dzīvniekus bez apdullināšanas, kas attiecas arī uz kaušanu, kura veikta reliģisku rituālu laikā, un, no otras puses, ievieš alternatīvu apdullināšanas metodi kaušanai, kas veikta reliģisku rituālu laikā tā, ka apdullināšanai ir jābūt atgriezeniskai un tā nedrīkst izraisīt dzīvnieka nāvi.

78. Jautājumu pārbaudē nav konstatēti apsvērumi, kas varētu ietekmēt Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunkta spēkā esamību, ievērojot Hartas 10. panta 1. punktu.

79. Šos secinājumus neietekmē fakts, ka ebreju un musulmaņu kopienām vienmēr – katrā ziņā principā – būtu atļauts importēt attiecīgi košera un “halal” gaļu. Neatkarīgi no tā, ka paļaušanās uz šādu importu būtu nedaudz nedroša – Tiesu, piemēram, tiesas sēdē 2020. gada 8. jūlijā informēja, ka dažas dalībvalstis, tādas kā Vācijas Federatīvā Republika un Nīderlandes Karaliste, ir noteikušas eksporta aizliegumus šādiem gaļas produktiem, – tas diez vai būtu apmierinoši, ja šo pieeju izmantotu katra dalībvalsts. Jākonstatē, ka Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punktā garantēto tiesību kodols ir piemērojams bez klasifikācijas katrā dalībvalstī un no tā nevar atzīt pilnvaras pieņemt papildu noteikumus saskaņā ar šīs regulas 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunktu.

80. Tomēr šī tiesvedība savā veidā pievērš uzmanību pašreizējā reglamentējošā režīma trūkumiem. Ja LESD 13. panta prasības jāuzskata par tādām, kas uzliek reālas saistības dalībvalstīm (un es uzskatu, ka tām ir šāds pienākums), tad Savienības likumdevējam vismaz ir jāpārliciecinās, ka tad, ja produkti ir iegūti no dzīvniekiem, kas nonāvēti bez iepriekšējas apdullināšanas, tas ir skaidri un nepārprotami norādīts visiem patērētājiem.

81. Šāda *neitrāla un nediskriminējoša* pieeja, sniedzot papildu informāciju *visiem patērētājiem*, izmantojot izsekojamību un marķējot produktus, kas iegūti no dzīvniekiem, ļaus viņiem brīvi un apzināti izdarīt izvēli attiecībā uz šādu produktu patēriņu³⁸. Tas turklāt uzlabotu dzīvnieku labturību, mazinot dzīvnieku ciešanas nonāvēšanas laikā, vienlaikus aizsargājot arī reliģijas brīvību³⁹.

37 Šādu tehnisku pasākumu piemēri ir aprakstīti šo secinājumu 69. punktā. Vēlams izmaiņas likumdošanā varētu būt arī attiecīgo produktu marķēšana, lai skaidri informētu patērētājus par to, ka gaļa ir iegūta no dzīvnieka, kurš nav ticis apdullināts. Norāde, ka gaļa ir košera vai “halal” produkts, ir paredzēta tikai noteiktām reliģiskām grupām, nevis visiem no dzīvniekiem iegūtu produktu patērētājiem un līdz ar to, manuprāt, šajā ziņā nav pietiekama. Skat. šo secinājumu 80. un 81. punktu.

38 Pēc analogijas skat. Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) Nr. 1169/2011 (2011. gada 25. oktobris) par pārtikas produktu informācijas sniegšanu patērētājiem un par grozījumiem Eiropas Parlamenta un Padomes Regulās (EK) Nr. 1924/2006 un (EK) Nr. 1925/2006, un par Komisijas Direktīvas 87/250/EEK, Padomes Direktīvas 90/496/EEK, Komisijas Direktīvas 1999/10/EK, Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2000/13/EK, Komisijas Direktīvu 2002/67/EK un 2008/5/EK un Komisijas Regulas (EK) Nr. 608/2004 atcelšanu (OV 2011, L 304, 18. lpp.) 3. panta 1. punktu, kurā ir paredzēts, ka “noteikumi par pārtikas produktu informāciju paredz nodrošināt augstu patērētāju veselības un interešu aizsardzības līmeni un radīt pamatu tam, lai galapatērētāji varētu veikt apzinātu izvēli un droši lietot uzturā pārtiku, īpaši attiecībā uz veselības, ekonomiskiem, vides, *sociāliem un ētiskiem apsvērumiem*”. Mans izcēlums. Ētisko apsvērumu nozīmi pārtikas produktu marķēšanā saistībā ar Regulu Nr. 1169/2011 Tiesa pārbaudīja 2019. gada 12. novembra spriedumā *Organisation juive européenne un Vignoble Psagot* (C-363/18, EU:C:2019:954), un es – secinājumos šajā lietā (C-363/18, EU:C:2019:494).

39 *Gan* tos, kuru reliģijai ir nepieciešama rituāla kaušana, *gan* tos, kuriem ir reliģiski, pārliecības vai morāli iebildumi pret dzīvnieku kaušanu bez apdullināšanas.

D. Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 4. punkts

82. Dalībvalstīm piešķirtās pilnvaras pieņemt papildu vai stingrākus valsts noteikumus turklāt ir arī klasificētas vai ierobežotas atbilstoši Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 4. punktam. Šajā noteikumā ir paredzēts, ka šādi valsts noteikumi nedrīkst kavēt citā dalībvalstī nonāvētu dzīvnieku izcelsmes produktu brīvu apriti ar mazāk plašu aizsardzību. Tādējādi, kā norādīts Regulas Nr. 1099/2009 57. apsvērumā, ir atļauta plašāka dzīvnieku aizsardzība nonāvēšanas laikā, ja vien tas neierobežo iekšējā tirgus darbību.

83. Iesniedzējtiesa lūgumā sniegt prejudiciālu nolēmumu norādīja – Flandrijas likumdevējs uzskatīja, ka “apstrīdētais dekrēts neietekmē ticīgo iespēju iegādāties gaļu, kas iegūta no dzīvniekiem, kuri nokauti, kā noteikts reliģiskajos rituālos, ņemot vērā, ka neviena tiesību norma neaizliedz šādas gaļas ievešanu Flandrijas reģionā”.

84. Es uzskatu, ka Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 4. punktā noteiktajai prasība, ka noteikumi, ko dalībvalstis pieņēmušas, pamatojoties uz Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunktu, nedrīkst traucēt iekšējā tirgus darbību, nemaina faktu, ka pasākumiem, ko dalībvalstis ir pieņēmušas, pamatojoties uz pēdējo no minētajiem noteikumu, *jādarbojas* šīs regulas 4. panta 4. punktā paredzētās atkāpes kontekstā un pilnībā ievērojot to. Tas, ka dzīvnieku produktus, kas atbilst īpašām kaušanas metodēm, ko nosaka reliģiski rituāli, var iegūt no citas dalībvalsts, pats par sevi neattaisno Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punkta prasību neievērošanu.

85. Ir taisnība, ka ECT spriedumā lietā *Cha'are Shalom Ve Tsedek* pret Franciju (ECT, 2000. gada 20. jūnijs, CE:ECHR:2000:0627JUD002741795) uzskatīja, ka brīvība paust savu reliģisko pārliecību tiktu traucēta tikai tad, ja rituālās kaušanas nelikumība *padarītu neiespējamu gaļas no dzīvniekiem, kas nokauti saskaņā ar reliģiskajiem priekšrakstiem, ēšanu*. Tādējādi saskaņā ar ECT nepastāv iejaukšanās brīvībā paust savu reliģisko pārliecību, ja gaļu, kas atbilst personas reliģiskajiem noteikumiem, var viegli iegūt no citas valsts⁴⁰.

86. Kaut arī Hartas 10. panta 1. punktā garantētās tiesības atbilst tiesībām, kas garantētas ECTK 9. pantā, kuru parakstījušas visas dalībvalstis un kurai saskaņā ar Hartas 52. panta 3. punktu ir tāda pati nozīme un apjoms, ir skaidrs, ka Savienības likumdevējam, pieņemot Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punktu un pieprasot, lai 26. pants darbotos iepriekšējā noteikuma ietvaros, bija mērķis reliģiskajai brīvībai piešķirt specifiskāku aizsardzību nekā tā, kas varētu būt prasīta ECTK 9. pantā.

87. Manuprāt, nav jāizvairās no tā, ka dzīvnieku kaušanas reliģisko rituālu saglabāšana bieži vien nesaskan ar mūsdienu izpratni par dzīvnieku labturību. Tomēr 4. panta 4. punkta atkāpe ir politikas izvēle, kuru Savienības likumdevējam noteikti bija tiesības pieņemt. No tā izriet, ka Tiesa nevar pieļaut, ka atsevišķas dalībvalstis, veicot īpašus pasākumus dzīvnieku labturības labā, izsmel šo īpašo politikas izvēli, kam būtu būtiskas sekas atcelt atkāpi par labu dažiem reliģiskiem piekritējiem. Tomēr neviens no tiem nepadara Regulas Nr. 1099/2009 26. pantu un it īpaši tās 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunktu nesaderīgu ar Hartas 10. panta 1. punktu.

⁴⁰ Kopīgi sniegtajos atšķirīgajos secinājumos lietā *Cha'are Shalom Ve Tsedek* pret Franciju (ECT, 2000. gada 20. jūnijs, CE:ECHR:2000:0627JUD002741795) tiesneši N. Bratza, M. Fischbach, W. Thomassen, Tsatsa-Nikolovska, T. Panfīru, E. Levits un K. Traja uzskatīja, ka tikai fakts, ka atļauja veikt kaušanas rituālus jau bija piešķirta vienai reliģiskai struktūrai, neatbrīvo Francijas varas iestādes no pienākuma rūpīgi izskatīt vēlākus citu reliģisko organizāciju, kas praktizē to pašu reliģiju, pieteikumus. Viņi uzskatīja, ka atļaujas neiesniegšana prasītāju apvienībai, piešķirot šādu atļauju citai apvienībai un tādējādi piešķirot tai ekskluzīvas tiesības atļaut rituālu kaušanu, ir uzskatāma par nespēju nodrošināt reliģisko plurālismu vai sniegt saprātīgu samērīgumu starp izmantotajiem līdzekļiem un sasniedzamo mērķi. Turklāt tas, ka “glatt” gaļu (nokautajam dzīvniekam jāatbilst stingrām košera prasībām) varēja ievest Francijā no Beļģijas, pēc viņu domām, neattaisnoja secinājumu, ka nepastāv iejaukšanās tiesībās uz reliģijas praktizēšanu, izmantojot kaušanas rituālu. Viņi uzskatīja, ka, lai novērtētu valsts darbības vai bezdarbību, kuras mērķis ir ierobežot tiesību uz reliģijas brīvību, apmēru, iespējai iegūt šādu gaļu ar citiem līdzekļiem nav nozīmes.

VI. Secinājumi

88. Tāpēc es ierosinu uz *Grondwettelijk Hof* (Konstitucionālā tiesa, Beļģija) uzdoto pirmo un otro jautājumu atbildēt šādi:

Padomes Regulas (EK) Nr. 1099/2009 (2009. gada 24. septembris) par dzīvnieku aizsardzību nonāvēšanas laikā 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunkts, skatīts kopā ar tās 4. panta 1. un 4. punktu un ievērojot Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 10. pantu un LESD 13. pantu, ir jāinterpretē tādējādi, ka dalībvalstīm nav atļauts pieņemt tādus noteikumus, kuri, no vienas puses, paredz aizliegumu kaut dzīvniekus bez apdullināšanas, kas attiecas arī uz kaušanu, kura veikta reliģisku rituālu laikā, un, no otras puses, ievieš alternatīvu apdullināšanas metodi kaušanai, kas veikta reliģisku rituālu laikā tā, ka apdullināšanai ir jābūt atgriezeniskai un tā nedrīkst izraisīt dzīvnieka nāvi.

Jautājumu pārbaudē nav atklāti jautājumi, kas varētu ietekmēt Regulas Nr. 1099/2009 26. panta 2. punkta pirmās daļas c) apakšpunkta spēkā esamību, ievērojot Hartas 10. panta 1. punktu.